
IV. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І АУДИТ

УДК 657.6

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ АУДИТУ РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

**М. О. Виноградова, кандидат економічних наук;
М. О. Марюхніч**

У сучасних економічних умовах вітчизняні суб'єкти господарювання вимушені оцінювати виробничий і економічний потенціал, перспективи розвитку та фінансові можливості не тільки власного підприємства, а й фінансову надійність своїх контрагентів.

Фінансовою надійністю називається такий стан, коли підприємство протягом тривалого часу реалізує конкурентоспроможну продукцію, отримує прибуток, достатній для виробничого та соціального розвитку, є ліквідним і кредитоспроможним, а його фінансові відносини з іншими суб'єктами господарювання гарантують стабільність і фінансово-комерційний успіх.

У розробку питань теорії та методології аудиту дебіторської заборгованості та використання його даних для управління підприємством суттєвий внесок зробили такі вітчизняні дослідники: Л. Гнилицька, О. Кияшко, Т. Рибченко, Г. Роганова та ін.

Відаючи належне дослідженням учених, слід зазначити, що в питаннях використання результатів аудиту дебіторської заборгованості залишається чимало невирішених проблем, які потребують детального розгляду та виникає нагальна необхідність у розробленні пропозицій для практичного застосування.

Важливість цих питань і зумовлює актуальність теми, обраної для дослідження.

Метою статті є розроблення рекомендацій і пропозицій щодо вдосконалення аналітичних підходів, прийомів і процедур з використання результатів аудиту розрахунків з дебіторами, що надасть можливість підвищити рівень контрольної роботи на підприємстві та приймати більш дієві та ефективні управлінські рішення.

Відповідно до поставленої мети у статті визначено ряд завдань, які спрямовані на її досягнення:

- провести відповідні розрахунки для подальшого здійснення аналітичних процедур у процесі аудиторської перевірки дебіторської заборгованості;
- визначити частковий інтегральний показник оцінки впливу окремої групи фінансових показників на стан фінансової надійності контрагента;
- розрахувати інтегральний показник (критерій) комплексної оцінки фінансової надійності контрагента;
- надати рекомендації клієнту щодо подальшої співпраці з досліджуваним контрагентом.

Основною метою діагностики фінансової надійності контрагентів, що співпрацюють з

підприємством, є зниження (мінімізація) ризику його діяльності при здійсненні окремих операцій з цими контрагентами.

Досліджуваний суб'єкт господарювання є підприємством, яке працює з більш ніж п'ятьмастами покупцями та замовниками, тому діагностика фінансової надійності контрагентів є дуже актуальним питанням. Після проведення аудиту на підприємстві була розроблена спеціальна методика діагностики контрагентів, яка, ґрунтуючись на методичному підході до діагностики фінансового стану підприємства, найточніше відповідає вимогам, що висувуються до неї службою економічної безпеки та найвищим управлінським персоналом.

Для застосування даної методики необхідно встановити поріг суттєвості. Для цього було опрацьовано інформацію щодо оборотів дебіторської заборгованості, що наведена у Оборотно-сальдовій відомості за рахунком 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» за 20XX рік. Враховуючи витрати часу на проведення діагностики контрагента та типові обороти дебіторської заборгованості, у розрізі контрагентів був встановлений поріг суттєвості 5000 грн. Для розрахунку інтегрального показника оцінки фінансової надійності контрагента було обрано замовника послуг ТОВ «АБВ», з огляду на те, що обороти за цим контрагентом є найбільшими та за 20XX рік, вони становлять 37034 грн.

В основу рекомендованої моделі діагностики фінансової надійності контрагента покладено алгоритм дій, виконання яких дасть змогу визначити інтегральний показник комплексної оцінки фінансової надійності:

1. Спочатку здійснюється аналіз вихідної інформації, зібраної в окремих формах фінансової звітності контрагента, з метою визначення стану та структури його активів і зобов'язань, фінансових результатів і грошових потоків. Це дає можливість встановити напрями проведення діагностики окремих складових його фінансового стану та зазначити перелік показників, що характеризують певний напрям. Для відстеження динаміки окремих фінансових показників звітність має бути наданою за кілька періодів.

Визначена методика діагностики фінансової надійності контрагента потребує здійснення аналізу його фінансового стану за такими напрямками: платоспроможність, фінансова незалежність, рентабельність активів і капіталу, ділова активність тощо.

2. Перевіряється достовірність інформації, наданої у фінансовій звітності, з метою недопущення деструктивних дій з боку контрагента, пов'язаних із уведенням в оману при прийнятті певного рішення стосовно фінансових відносин з ним. При цьому інформації присвоюється коефіцієнт достовірності (К). Коефіцієнт достовірності може приймати значення від 0 до 1 залежно від повноти наданої інформації та її відповідності чинному законодавству (підписи керівника підприємства, головного бухгалтера, печатка тощо). Згідно з дослідженнями коефіцієнт достовірності контрагента ТОВ «АБВ» дорівнює 1.

3. Формується перелік основних коефіцієнтів, що визначають фінансовий стан контрагента. З огляду на це було визначено такі критерії відбору фінансових показників (індикаторів):

- по-перше, ці показники повинні давати комплексну оцінку різних сторін фінансового стану контрагента;
- по-друге, загальна кількість індикаторів має бути оптимальною з погляду забезпечення точності аналізу та прогнозування;
- по-третє, перелік індикаторів не повинен містити показників, які втрачають свій економічний сенс у вітчизняних умовах господарювання;
- по-четверте, можна розрахувати показники за даними основних форм відкритої фінансової звітності контрагентів.

Перелік фінансових показників, використаних у цій методиці, надано в табл. 1. Залежно від ступеня деталізації проведення діагностики фінансової надійності підприємства цей перелік показників може бути зміненим.

Таблиця 1

**Вагові значення впливу окремих коефіцієнтів на фінансовий
результат досліджуваного суб'єкта господарювання**

Показник	Вагове значення
I Показники, що характеризують платоспроможність контрагента	
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,10
2. Коефіцієнт термінової ліквідності	0,28
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	0,15
4. Коефіцієнт мобільності активів	0,08
5. Відношення активів	0,35
Усього	1,0
II Показники, що характеризують фінансову стійкість контрагента	
1. Коефіцієнт економічної незалежності (автономії, концентрації власного капіталу)	0,10
2. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,20
3. Коефіцієнт фінансової залежності	0,30
4. Коефіцієнт фінансування	0,10
5. Коефіцієнт заборгованості (співвідношення позикового і власного капіталу, фінансового ризику)	0,20
6. Коефіцієнт маневреності	0,10
Усього	1,0
III Показники, що характеризують ефективність діяльності контрагента	
1. Рентабельність власного капіталу	0,35
2. Рентабельність чистих активів	0,35
3. Рентабельність продажу	0,30
Усього	1,0
IV Показники, що характеризують оборотність окремих чинників діяльності контрагента	
1. Коефіцієнт загальної оборотності активів (коефіцієнт ділової активності)	0,30
2. Фондовіддача (коефіцієнт оборотності виробничих основних фондів)	0,10
3. Коефіцієнт оборотності запасів	0,20
4. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	0,20
5. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	0,20
Усього	1,0

4. Встановлюються вагові значення впливу окремих груп фінансових коефіцієнтів під час прийняття відповідних управлінських рішень щодо співпраці з контрагентом так, щоб сумарне значення часток становило 1, що представлено у формулі (1):

$$\sum X_j = 1, j = 1, \dots, n, \quad (1)$$

де X_j – частка окремої групи фінансових коефіцієнтів;

j – відповідна група фінансових коефіцієнтів;

n – кількість груп фінансових коефіцієнтів.

Під час визначення впливу окремих груп коефіцієнтів на певне управлінське рішення

зазвичай керуються такими правилами (див. табл. 1):

- якщо йдеться про роботу з покупцями чи іншими дебіторами, перевагу слід віддати коефіцієнтам платоспроможності та фінансової стійкості, які характеризують поточну та перспективну платоспроможність контрагента, адже саме ці коефіцієнти повинні мати найбільший вплив при визначенні його фінансової надійності;

- якщо йдеться про інвестування грошових коштів у діяльність контрагента, перевагу слід віддати коефіцієнтам рентабельності та ділової активності, які характеризують ефективність і результативність його діяльності, а отже, ці коефіцієнти повинні мати найбільший

вплив при визначенні його фінансової надійності.

З огляду на зазначене вище, було запропоновано такі вагові значення впливу окремих груп фінансових коефіцієнтів:

I. Показники, що характеризують платоспроможність контрагента – 0,40.

II. Показники, що характеризують фінансову стійкість контрагента – 0,30.

III. Показники, що характеризують ефективність діяльності контрагента – 0,25.

IV. Показники, що характеризують оборотність окремих чинників діяльності контрагента – 0,05.

5. Здійснюється обґрунтування системи еталонних показників, що будуть використані для діагностики фінансової надійності контрагента. Еталонними значеннями було обрано нормативні значення кожного з коефіцієнтів. Також формування еталонних показників можна здійснювати на основі:

- середньостатистичних (середньогалузевих) даних за підприємствами окремих видів діяльності, до яких належать досліджувані контрагенти;
- середніх чи оптимальних даних за групою однорідних підприємств, що потребують одного й того ж управлінського рішення при співпраці з ними (групи покупців, групи постачальників, групи конкурентів);
- даних на початок періоду, що аналізується, якщо йдеться про нових контрагентів.

6. Визначається відповідність фактичних показників їх еталонним значенням. Для цього фактично досягнуте значення відповідного фінансового показника ділять на його еталонне значення формула (2):

$$y_{ij} = \frac{q_{ij}}{q'_{ij}}, i = 1, \dots, n, \quad (2)$$

де y_{ij} – співвідношення фактичного й еталонного значення відповідного фінансового показника;

q_{ij} – фактичне значення i -го показника j -ї групи;

q'_{ij} – еталонне значення i -го показника j -ї групи;

n – кількість показників, що входять до групи.

Якщо фактичне й еталонне значення показника збігаються, то їх співвідношення буде дорівнювати 1, якщо фактичне значення показника перевищує еталонне, співвідношення між ними буде перевищувати 1, а в разі перевищення еталонного значення над фактично досягнутим співвідношення між ними буде менше за 1. Це означає, що всі показники, за якими має відстежуватися зростання в динаміці та які не досягли еталонного значення, негативно впливають на загальний фінансовий результат контрагента, а отже, знижують його фінансову надійність.

Для показників, зростання яких характеризується негативно, розрахунок співвідношення здійснюється за зворотною формулою (3), тобто:

$$y_{ij} = \frac{q'_{ij}}{q_{ij}}. \quad (3)$$

У цьому разі значення показника менше за 1, що свідчить про позитивний вплив відповідного фінансового коефіцієнта на стан фінансової надійності контрагента.

Розрахунок співвідношення фактичного та еталонного значення відповідного фінансового показника здійснено на прикладі контрагента ТОВ «АБВ» та представлено в табл. 2.

7. Встановлюються вагові значення впливу окремих фінансових коефіцієнтів на результат фінансово-господарської діяльності контрагента відповідно до його галузевої специфіки.

Для встановлення впливу окремого фінансового коефіцієнта на загальний фінансовий результат використовують статистичні дані за окремими групами підприємств, що характеризують певний вид діяльності та правила кореляційного аналізу. За допомогою коефіцієнта кореляції визначають інтенсивність зв'язку ряду динаміки результатів діяльності підприємства з рядами динаміки його основних показників.

Таблиця 2

Співвідношення фактичного та еталонного значення фінансових показників ТОВ «АБВ»

Показник	q_{ij}	q'_{ij}	y_{ij}
I Показники, що характеризують платоспроможність контрагента			
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,016	0,25	0,064
2. Коефіцієнт термінової ліквідності	0,150	0,7	0,214
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	1,753	2,0	0,877
4. Коефіцієнт мобільності активів	0,473	0,5	0,946
5. Відношення активів	1,844	1,0	1,844
II Показники, що характеризують фінансову стійкість контрагента			
1. Коефіцієнт економічної незалежності (автономії, концентрації власного капіталу)	0,730	0,5	1,46
2. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,270	0,5	0,54
3. Коефіцієнт фінансової залежності	1,369	2,0	0,685
4. Коефіцієнт фінансування	2,707	1,0	2,707
5. Коефіцієнт заборгованості (співвідношення позикового і власного капіталу, фінансового ризику)	0,369	1,0	0,369
6. Коефіцієнт маневреності	0,278	0,5	0,556
III Показники, що характеризують ефективність діяльності контрагента			
1. Рентабельність власного капіталу	0,42	0,2	2,1
2. Рентабельність чистих активів	0,003	0,14	0,02
3. Рентабельність продажу	0,5	0,3	1,67
IV Показники, що характеризують оборотність окремих чинників діяльності контрагента			
1. Коефіцієнт загальної оборотності активів (коефіцієнт ділової активності)	2,69	Збільшення (умовно 1,08)	2,49
2. Фондовіддача (коефіцієнт оборотності виробничих основних фондів)	5,6	умовно 11,1	0,5
3. Коефіцієнт оборотності запасів	6,08	Збільшення (умовно 69)	0,1
4. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	22,01	Збільшення (умовно 2,8)	7,8
5. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	62,0	Збільшення (умовно 2,9)	21,3

Отримані коефіцієнти кореляції ділять на суму їх значень за окремою групою так, щоб зберігалася відповідність формула (4):

$$\sum w_{ij} = 1, \quad (4)$$

де w_{ij} – частка i -го коефіцієнта у складі j -ї групи.

Отже, отримані величини є ваговими значеннями впливу окремих коефіцієнтів на фінансовий результат підприємства.

Проведений дискримінантний аналіз впливу окремих коефіцієнтів на фінансовий результат досліджуваного суб'єкта господарювання дав можливість виявити їх вагові значення, що було наведено в табл. 1.

8. Визначається частковий інтегральний показник оцінки впливу окремої групи фінансових показників на стан фінансової надійності контрагента G_j як середньозважену суму добутоків співвідношення фактичного та еталонного значень відповідного фінансового показника y_{ij} на частку його впливу w_{ij} у складі відповідної групи фінансових коефіцієнтів. При цьому використовують формулу (5):

$$G_j = \sum y_{ij} \cdot w_{ij}. \quad (5)$$

Розрахунок часткового інтегрального показника оцінки впливу окремої групи фінансових показників на стан фінансової надійності контрагента ТОВ «АБВ» із застосуванням формули 5 представлено в табл. 3.

Таблиця 3

Розрахунок часткового інтегрального показника оцінки впливу окремої групи фінансових показників на стан фінансової надійності ТОВ «АБВ»

Показник	y_{ij}	w_{ij}	G_j
I Показники, що характеризують платоспроможність контрагента			
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,064	0,10	0,0064
2. Коефіцієнт термінової ліквідності	0,214	0,28	0,056
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	0,877	0,15	0,132
4. Коефіцієнт мобільності активів	0,946	0,08	0,075
5. Відношення активів	1,844	0,35	0,645
Усього	–	–	0,9144
II Показники, що характеризують фінансову стійкість контрагента			
1. Коефіцієнт економічної незалежності (автономії, концентрації власного капіталу)	1,46	0,10	0,146
2. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,54	0,20	0,108
3. Коефіцієнт фінансової залежності	0,685	0,30	0,206
4. Коефіцієнт фінансування	2,707	0,10	0,271
5. Коефіцієнт заборгованості (співвідношення позикового і власного капіталу, фінансового ризику)	0,369	0,20	0,074
6. Коефіцієнт маневреності	0,556	0,10	0,056
Усього	–	–	0,861
III Показники, що характеризують ефективність діяльності контрагента			
1. Рентабельність власного капіталу	2,1	0,35	0,735
2. Рентабельність чистих активів	0,02	0,35	0,007
3. Рентабельність продажу	1,67	0,30	0,501
Усього	–	–	1,243
IV Показники, що характеризують оборотність окремих чинників діяльності контрагента			
1. Коефіцієнт загальної оборотності активів (коефіцієнт ділової активності)	2,49	0,30	0,747
2. Фондовіддача (коефіцієнт оборотності виробничих основних фондів)	0,5	0,10	0,05
3. Коефіцієнт оборотності запасів	0,1	0,20	0,02
4. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	7,8	0,20	1,56
5. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	21,3	0,20	4,26
Усього	–	–	6,637

9. Визначається загальний інтегральний показник (критерій) оцінки фінансової надійності контрагента I та його коригування на коефіцієнт достовірності фінансової інформації.

Інтегральний показник розраховується як сума добутоків часткових інтегральних показників за кожною групою G_j на частку значущості цієї групи фінансових коефіцієнтів при прийнятті відповідних управлінських рішень щодо співпраці з контрагентом X_j .

З метою перевірки достовірності фінансових даних здійснюється коригування цього показника на коефіцієнт достовірності наданої контрагентом інформації. При цьому використовується формула (6):

$$I = (\sum G_j \cdot X_j) \cdot K. \quad (6)$$

На основі даних табл. 3 та формули 6 був розрахований інтегральний показник (критерій) оцінки фінансової надійності контрагента ТОВ «АБВ»:

$$I = (0,9144 \cdot 0,4 + 0,861 \cdot 0,3 + 1,243 \cdot 1,243 + 6,637 \cdot 6,637) \cdot 1 = 1,267.$$

Отже, інтегральний показник комплексної оцінки фінансової надійності контрагента, з одного боку, дає можливість оцінити вплив окремих фінансових індикаторів на загальний фінансовий результат, а з іншого – визначає достовірність цієї оцінки.

Важливе значення для практичної інтерпретації отриманих результатів має правильно побудована «шкала інтерпретації». Зрозуміло, що якщо всі фактично досягнуті показники діяльності контрагента дорівнюють еталонним, інтегрований показник оцінки його економічної надійності дорівнює 1. Тому стан фінансової надійності спостерігатиметься на підприємствах, показник I яких перевищує або дорівнює 1, якщо ж він нижчий за 1, спостерігається стан економічної ненадійності у відносинах з контрагентом.

Разом із тим, описаний у статті алгоритм тлумачення показника I є дещо спрощеною, тому пропонується рекомендований порядок інтерпретації цього показника за такою шкалою:

- якщо значення I перевищує 1,5, то контрагент має високий рівень фінансової надійності;
- якщо значення I знаходиться в межах від 1 до 1,5; то контрагент має середній рівень фінансової надійності;
- якщо значення I знаходиться в межах від 0,5 до 1, то рівень фінансової надійності контрагента низький;
- якщо значення I нижче від 0,5, то фінансовий стан контрагента фінансово ненадійний.

Після практичної інтерпретації інтегрального показника комплексної оцінки фінансової надійності контрагента ТОВ «АБВ» можна зробити висновок, що значення I знаходиться в межах від 1 до 1,5, а саме 1,267; цей контрагент має середній рівень фінансової надійності. Тобто для досліджуваного суб'єкта господарювання буде доцільним співпрацювати з замовником ТОВ «АБВ».

Проведені розрахунки дають можливість виявити переваги запропонованої моделі оцінки фінансової надійності контрагента порівняно з іншими методиками діагностики, а саме:

- простота та зручність розрахунків на основі обраної об'єктно-орієнтованої системи індикаторів;
- можливість формування динамічного показника інтегрованої оцінки фінансової надійності;
- використання за базу порівняння еталонних показників, сформованих на рівні середньогалузевих значень;
- можливість збільшення (зменшення) кількості індикаторів і зміни періоду діагностування.

На думку авторів така модель буде більш придатною для вирішення конкретних завдань економічної безпеки вітчизняних підприємств і буде сприяти більш дієвому контролю за дебіторською заборгованістю задля прийняття більш ефективних і дієвих управлінських рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнилицька Л. Дослідження методичних підходів до діагностики фінансової надійності контрагентів підприємства у системі його безпеки / Л. Гнилицька // Бухгалтерський облік та аудит. – 2011. – Випуск 4. – С. 21–25.
2. Кияшко О. М. Необхідність облікового забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємства / О. М. Кияшко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 3. – С. 190–196.
3. Рибченко Т. Методи та процедури аудиту зобов'язань та розрахунків / Т. Рибченко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 4. – С. 81–86.
4. Роганова Г. О. Актуальні проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємств / Г. О. Роганова. // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Туган-Барановського. – 2009. – № 3. – С. 247–258. – (Серія «Економічні науки»).